

Helsingborgsmodellen för tidig läs- och skrivutveckling

Margaret Berglund och Anita Jönsson
Helsingborgs läs- och skrivutvecklare

Skol- och fritidsförvaltningen
Helsingborgs stad

Utgiven av skol- och fritidsförvaltningen, Helsingborgs stad
Foto: Christian Holmström, Sandra Jeppsson, Nina Waldeborn
Grafisk form: Johanna Kärnstrand
Omslagsbild: Elev på Husensjö skola

© Skol- och fritidsförvaltningen, Helsingborgs stad, 2016
Tryck: Holmbergs Tryckeri
ISBN 978-91-637-5099-1

Innehållsförteckning

Förord	5
Helsingborgsmodellen	11
Vad säger styrdokumentet?	12
Helsingborgs läsgaranti	12
Anknytande forskning kring den tidiga skriftspråksutvecklingen	13
Helsingborgsmodellens kännetecken	20
Sammanfattning	22
Den individuella läsningen	25
En snabbkurs i läsutveckling	25
Vad betyder det att "knäcka läskoden"?	28
Den individuella läsningen i Helsingborgsmodellen	29
Sammanfattning	34
Den väglädda läsningen och läsarens högläsning	37
Läsförmåga i ett internationellt perspektiv	37
Läsförståelse	37
Vägledd läsning och högläsning i Helsingborgsmodellen	44
Sammanfattning	48
Kartläggning och uppföljning	51
Analysverktyg	51
Skolverket/Nya språket lyfter	52

Lundberg, Herrlin/God läsutveckling	54
Kartläggning enligt Helsingborgsmodellen	54
Sammanfattning	58
Digitala skrivverktyg	
– naturliga redskap från start	61
Bakgrund	61
Att skriva sig till läsning	63
Digitala skrivverktyg i Helsingborgsmodellen	65
Sammanfattning	73
Forskningsanknytning och inspiration	74
Om författarna	77

Förord

Elevers språk, läs- och skrivutveckling är en process som startar tidigt i ett barns liv och denna process fortsätter kontinuerligt genom livet. Språket får allt större betydelse för lärande och delaktighet i dagens samhälle. De internationella och nationella utvärderingar som genomförts under 2000-talet visar på att det finns flera utmaningar när det gäller svenska elevers läs- och skrivförmåga, framför allt då det gäller att förstå det man läser. Det är därför av största vikt att de pedagoger som ansvarar för den tidiga läs- och skrivundervisningen har tillgång till olika metoder, arbetssätt och verktyg för att möta barns olikheter och bidra till en god grund för det fortsatta språkutvecklande arbetet genom skolans alla år.

I Helsingborg har vi sett vikten av satsningar på barns och elevers tidiga språk-, läs- och skrivutveckling. Erfarna, ämneskunniga läs- och skrivutvecklare har de senaste åren varit en viktig resurs i att främja och stärka det skriftspråkutvecklande arbetet i skolan. Genom processutbildning som kopplar forskning till praktik, har de bedrivit kompetenshöjande fortbildning för pedagoger i den kommunala skolan. Dokumentation och kursmaterial till dessa utbildningar har resulterat i denna pedagogiska handbok som förespråkar helhet och struktur i den tidiga läs- och skrivundervisningen. God läsförmåga är beroende av god avkodning och

läsflyt, såväl som tidig träning av läsförståelse genom språkutvecklande arbete, textsamtal och effektiva läsförståelsestrategier. Förebyggande, inkluderande arbete, systematisk uppföljning, tillgång till digitala verktyg, samsyn och likvärdighet är också kännetecknande för Helsingborgsmodellen.

Denna skrift, som vänder sig till rektorer och pedagoger i Helsingborgs skolor, kan ses som en uppmaning till reflektion kring det egna arbetet och förhoppningsvis ge stöd och inspiration till att gå vidare och utveckla arbetet och ytterligare fördjupa kunskaper kring språkutvecklande arbete. Skriften har sammanställts av Helsingborgs läs- och skrivutvecklare Margaret Berglund och Anita Jönsson.

**Ing-Marie Rundwall,
utbildningsdirektör, Helsingborgs stad**

Helsingborgsmodellens hörnstenar.

Helsingborgsmodellen

Ett strukturerat, forskningsanknutet arbetssätt som tar hänsyn till barns olikheter och lägger grunden för en god läs- och skrivutveckling och måluppfyllelse för alla elever.

I vårt uppdrag som läs- och skrivutvecklare ingår att stödja pedagoger i deras viktiga arbete med att lägga grunden för en god läs- och skrivutveckling för alla elever. En del av vårt arbete går ut på att utveckla och sprida goda arbetssätt och ur detta arbete föddes idén att ta fram och dokumentera en modell för hur arbetet kan läggas upp för att svara mot de framgångsfaktorer kring läs- och skrivutveckling som finns belagda i aktuell forskning.

Helsingborgsmodellen har sitt ursprung i ett arbetssätt för den tidiga läs- och skrivundervisningen som växt fram och utvecklats av Margaret Berglund i samarbete med lärare på Husensjöskolan i Helsingborg. Med stöd av vår samlade erfarenhet och goda exempel från olika skolor och pedagogisk litteratur har Helsingborgsmodellen växt fram. I den lyfter vi fram ett antal hörnstenar som vi menar har avgörande betydelse för barns språkutveckling och som har stöd i aktuell forskning och läroplanens syn på det tidiga, språkliga arbetet. Moderna digitala lärverktyg finns tidigt med som naturliga redskap för lärande.

Vad säger styrdokumentet?

I skolans läroplan har språket en framträdande roll. Språkförmågan konstateras ha stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevens fortsatta liv och verksamhet. Därför ses det som ett av skolans viktigaste uppdrag att skapa goda möjligheter för elevers språkutveckling. Språket och det skrivna ordet intar en nyckelställning i skolarbetet för kommunikation, lärande, tänkande och kreativitet. Läroplanen ställer höga krav på skolan angående elevers skriftspråkutveckling och det ses som skolans ansvar att anpassa undervisningen till varje barns behov.

”Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts”.

(Lgr 11)

År 2009 kompletterades och skärptes kraven på måluppfyllelse i ämnet svenska i kursplanerna. Mål som elever ska ha uppnått redan i slutet av tredje skolåret infördes. (*Se bild till höger*).

Helsingborgs läsgaranti

Sedan några år tillbaka finns i Helsingborg ännu en kravnivå att förhålla sig till i den tidiga läs- och skrivundervisningen. Kommunens barn- och utbildningsnämnd tog ett beslut om att införa tjänstegarantier i stadens skolor. Den ena av två garantier handlar om läs- och skrivkunnighet och är utformad som mål som eleverna ska ha uppnått efter ett års läs- och skrivundervisning. Dessa formuleringar med tillhörande definitioner är hämtade från Skolverkets diagnosmaterial Nya språket lyfter (2008).

Lgr 11: Kunskapskrav i årskurs 3

Tala, lyssna, samtala

- Samtala
- Framföra åsikter
- Ge och ta instruktioner

Läsa

- Läsa bekanta och elevnära texter med flyt
- Återge
- Visa förståelse
- Föra resonemang
- Relatera

Skriva

- Skriva läsligt
- Skriva på dator
- Använda stor bokstav, punkt, frågetecken
- Stava ord som är vanliga i elevnära texter
- Söka information – återge i faktatexter
- Kombinera text med bild
- Ge omdömen om egna och andras texter

Denna garanti är ett komplement till kommunens skolplan och skolans övriga styrdokument. Garantin kan uppnås antingen på svenska och/eller modersmål. *(Se nästa sida).*

Anknytande forskning kring den tidiga skriftspråksutvecklingen

Några tongivande läsforskares perspektiv

Den forskning som finns om skriftspråksutveckling idag utgår från olika perspektiv. Man kan urskilja två tydliga huvuddrag. I det ena perspektivet ställs individen i fokus. I detta perspektiv finns en tradition att se på inlärning och utveckling som individrelaterad

Tjänstegaranti läsa och skriva

MÅL EFTER ELEVEN FÖRSTA SKOLÅR

Läsa	Detta innebär att eleven...
Jag förstår det jag läser och kan berätta vad det handlar om" (b2)*	kan alla bokstäverna och kan ljuda ihop dem till ord känner igen ordbilder tar eget initiativ och visar intresse för läsning visar förståelse för textens innehåll genom att återberätta, ställa frågor och besvara frågor kan levandegöra textens innehåll i samtal, skrivande eller genom andra estetiska uttryckssätt
Skriva	Detta innebär att eleven...
Jag kan skriva ord och korta texter "(b1)*	kan skriva flera bokstäver och vet hur de låter kan få fram budskap med hjälp av text skriver texter till bilder skriver korta meddelanden, brev, sagor, berättelser med mera för hand eller på dator förstår att text kan delas upp i ord och meningar blandar fantasiskrivning med korrekt stavning av vanliga och bekanta ord

**enligt Skolverkets diagnosmaterial Nya språket lyfter.*

och stor vikt har lagts vid att forska på fonologiska aspekter av läsutvecklingen. I det motsatta perspektivet är utgångspunkten inte individrelaterad. Här ser man på läsutvecklingen i ett helhetsperspektiv och som ett samspel i ett kulturellt sammanhang där många olika faktorer påverkar läsutvecklingen.

I Skolverkets diagnostiska material i svenska, Nya språket lyfter (2012), kallas dessa olika perspektiv för det intraindividella perspektivet kontra det interindividuella perspektivet. Här fram-

hålls vikten av att se dessa olika perspektiv som ett komplement till varandra för att kunna förstå ett barns utveckling och få en så allsidig kunskap som möjligt.

I de individrelaterade perspektiven har teorier om den fonologiska förmågan och medvetenheten för läs-utvecklingen en central plats. Läs-forskare som Ingvar Lundberg och Katarina Herrlin framhåller att man måste ha en fonologisk medvetenhet för att kunna lära sig läsa. Man måste förstå att "talflödet" består av en mängd ord och att alla dess ord kan delas upp i mindre segment, fonem. För att kunna analysera dessa ord i fonem krävs en särskild inriktning och uppmärksamhet mot språkets formsida, alltså språkets tekniska uppbyggnad. Även Mats Myrberg, professor i specialpedagogik, konstaterar att barn som inte uppmärksammat ordens formsida innan de börjat skolan, ofta misslyckas med sin läs- och skriv-inläring.

Caroline Liberg, som haft del i arbetet med Nya språket lyfter, menar att barn som är fonologiskt medvetna vid skolstarten har goda förutsättningar att kunna bryta läskoden. Att lyckas med detta är ett nödvändigt nålsöga som alla barn bör ta sig igenom under sitt första år i skolan. Hon framhåller dock att andra språkliga förmågor har en tydlig inverkan på både den grundläggande och den fortsatta utvecklingen mot ett effektivt läsande.

Det råder olika uppfattningar om den fonologiska medvetenheten är en förutsättning för eller en följd av läslärande. Det kan också vara så att de samspelar och förstärker varandra. Caroline Liberg betonar vikten av att kunna röra sig i olika textvärldar, kunna återberätta och samtala om texter och bilder, hantera symboler och kunna tala om sin egen utveckling.

Denna funktionella språksyn delas av många forskare. De ser i första hand till vad läsning och skrivning används till. Utgångspunkten för undervisningen måste vara de erfarenheter och behov, i vardagsnära sammanhang som barnen har med sig till förskola och skola. Ulrika Leimar praktiserade redan på 70-talet dessa principer då hon utgick från barnens eget språk och egna upplevelser i den tidiga läs- och skrivundervisningen i sin metod Läsning på Talets Grund.

Caroline Liberg talar om att ge barnen möjligheter att upptäcka språkets form genom att leka med och experimentera med ord, texter och skrift i samspel med varandra och med läraren. Läraren blir den som ansvarar för att ge utmaningar som barnen inte skulle klara av på egen hand.

Ingvar Lundberg ser inte någon nödvändig motsättning i att tillämpa det ena eller andra förhållningssättet. Han framhåller det som en självklarhet att skriften och de texter barnen möter i skolan måste vara förankrade på ett naturligt sätt i barnens liv. Han är dock bestämd i sin uppfattning att ett systematiskt arbete med skriftkoden är nödvändigt för de flesta barn då de ska upptäcka och förstå skriftspråkets systematik.

På frågan om vilken metod som är bäst anser han att det finns inga rena, fungerande metoder. Metodens framgång står i relation till samspelet mellan lärare och elever, vilket gör det svårt att uttala sig generellt om en metods effektivitet och användbarhet. Metoddiskussioner återkommer alltid till den ständiga frågan om fokus i undervisningen bör ligga på avkodningsfärdigheter eller förståelse. Han menar att detta är en primitiv diskussion och efterfrågar en mera saklig debatt "Vad frågan närmast tycks gälla är när i inläringen det ena eller andra bör betonas och på vilket sätt".

Att vi inte bör se på barnens utveckling utifrån ett antingen eller perspektiv utan utifrån att de båda perspektiven kompletterar varandra tycks de flesta forskare vara eniga om idag.

Upptäckten av skriftspråket

Barn möter skriftspråket från mycket tidig ålder. När barn involveras i läs- och skrivaktiviteter börjar de förstå läsandets och skrivandets mening. Sjuårsåldern utgör enligt Ingvar Lundberg ingen magisk gräns för läsinlärning. Han ger exempel på att både tidigare- och senarelagd läsundervisning kan ske utan några olägenheter. I en jämförelse om ålder och lässtart mellan länder har det visat sig att det saknar betydelse vid vilken ålder läsinlärningen påbörjas. Barn lär sig läsa vid olika åldrar och det som är intressant är hur det går till när barn lär sig läsa och skriva och hur familjen, förskolan, skolan och samhället möter och hjälper till att utveckla läs- och skrivförmågan kontinuerligt.

Många barn har knäckt den alfabetiska koden innan de ens börjat förskoleklass. Dessa barn behöver helt andra språkliga utmaningar än de som ännu inte upptäckt skriftspråkets mysterium. För barnen, som knäckt den alfabetiska koden, handlar det dels om att utveckla automatiseringen och det ortografiska läsandet, men också om textsamtal och möten med olika texter och läsupplevelser som berikar språket och ordförrådet så att läsförståelsen utvecklas.

Läsande och skrivande – samma status

För många barn kan skrivandet vara en väg till läsning. Flera forskare menar att skrivandet kan vara mindre laddat och att barnen har lättare att förstå användningen av skrivningen. Att skriva ställer inte lika stora krav på arbetsminnet som avkodningen då barnet ska läsa samman och minnas ljuden i ett ord. Barns lekskrivande och experimenterande med texter är viktiga även för läsutvecklingen och många barns väg till läsning går via skrivandet.

I detta sammanhang är digitala verktyg som datorer eller lärplattor utmärkta verktyg. Barnen kan teckna ner bokstäverna utan att vara beroende av en utvecklad finmotorik eller kunskap

om hur bokstäverna skrivs. Caroline Liberg framhåller att läsande och skrivande från början ska ges samma status och att de båda förmågorna bör interagera och stödja varandras utveckling.

Förebyggande arbete och tidiga insatser

Många elevers lässvårigheter går att förebygga med hjälp av rätt insatser. Förskollärarna är en grupp som kan ha stor inverkan på elevers läskunnighet. I förskolan bör man bland annat arbeta med att utveckla barnens ordförråd och få dem att sätta namn på företeelser. Barnens förmåga att lyssna och reflektera kan tränas och utvecklas under tiden i förskolan. Förskollärarna bör arbeta för att utveckla barnens fonologiska förmåga och stimulera alla barns läsmotivation.

Ingvar Lundberg förespråkade ett arbete i förskolan där barnens språkliga medvetenhet utvecklas genom lekfulla, språkliga övningar. Hans omfattande Bornholmsundersökning visade att det med språklekar och övningar gick att utveckla en fonologisk medvetenhet hos barn året före skolstarten. Dessa barn visade sig också få en bättre läs- och skrivutveckling senare i skolan än de som inte fått vara med om denna språkträning.

Elever som visar tecken på svårigheter med att komma igång med sin läsning, måste uppmärksammas och få stöd tidigt. Annars är det troligt att problemen kvarstår skoltiden ut. Skolan bör inte falla för strategier som "vänta och se" eller "invänta läsmognad".

Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi

Uppfattningar om hur många av en viss befolkning som har läs- och skrivproblem när de lämnar skolan varierar. Dyslexi utgör endast en form av läs- och skrivsvårigheter. Dyslexi beskrivs som ett språkbiologiskt handikapp som drabbar ungefär 5-8 procent av befolkningen. Enligt den fonologiska förklaringsmodellen beror dyslexi på hjärnans förmåga att bearbeta språket fonolo-

giskt, det vill säga förmågan att uppfatta språkets ljudmässiga uppbyggnad.

”Hög lärarkompetens är den enskilt mest betydelsefulla faktorn för framgång i läs- och skrivundervisningen. En kompetent lärare är insatt i flera olika metoder och material och kan anpassa undervisningen efter barnens behov”.

(Mats Myrberg, Konsensusrapporten 2003)

Lärarkompetens

År 1999 bjöds ett antal läsforskare in till ett konsensusseminarium. Alla de 24 forskare som blev intervjuade av Mats Myrberg var eniga om att hög lärarkompetens utgjorde den viktigaste faktorn i en framgångsrik läs- och skrivinlärning. Mats Myrberg menar att kunskaper om barns utveckling, elevbedömningar och elevers svårigheter är centrala faktorer för att på bästa sätt hjälpa dessa elever. Läraren bör även ha kunskaper om hur nya forskningsresultat kan tolkas och tillämpas. Angående den tidiga undervisningen framhåller rapporten bland annat vikten av:

- struktur i undervisningen
- att ägna mycket tid åt läs- och skrivundervisningen
- att läraren känner till och bemästrar olika metoder
- enskild högläsning och olika former av upprepad läsning
- att skapa intresse för läsning och läsglädje
- att läraren har kunskaper om nya forskningsresultat

I forskaren John Hatties omfattande studie om vad som påverkar elevers resultat framhålls också lärarens pedagogiska skicklighet som en av de viktigaste framgångsfaktorerna för elevernas lärande. Han framhåller att läraren bör ha höga förväntningar på den enskilda eleven och fokus på kunskapsmålen.

Helsingborgsmodellens kännetecken

- Inkluderande arbetssätt. Genom ett nära samarbete mellan förskollärare, lärare och specialpedagog/speciallärare kring elevernas tidiga läsutveckling kan eventuella svårigheter upptäckas tidigt och förebyggas. I den individuellt anpassade träningen och arbetet i mindre grupper kan undervisningen i stor utsträckning följas av alla barn inom klassens ram.
- Samsyn och samordning. Gemensam läs- och skrivpedagogik från förskola och vidare uppåt i skolan skapar en röd tråd för elevernas utveckling. Samordnade materialinköp, gemensam planering och effektiv resursanvändning bidrar till att skapa likvärdighet för eleverna.
- Noggrann kartläggning och uppföljning av elevernas läsutveckling, för att tidigt upptäcka barn som riskerar att inte utveckla sin läsförmåga som förväntat och för att varje barn ska kunna utvecklas efter sin potential. Läroplanens krav på uppföljning och utvärdering får inte bli en formalitet utan ett effektivt redskap i arbetet med att hitta vägar och kunna anpassa undervisningen för varje barns lärande.
- Strukturerad, individuellt anpassad lästräning, där det blir möjligt att anpassa metod och texter efter elevernas förmåga. Läraren läser med, undervisar och utmanar regelbundet varje enskilt barn. Avkodning, flyt och utveckling mot ortografisk läsning har prioritet. Till detta arbete är tillgången på många små böcker i olika svårighetsnivåer och med olika innehåll och karaktär viktig för variation och för att möta alla barns intressen. En "bokvagn" fylld av böcker sorterade i olika svårighetsnivåer ersätter de traditionella läslärorerna.
- Regelbunden högläsning, där läraren läser högt för eleverna. Lärarens läsning lyfter språket till en nivå som barnet inte behärskar själv. Genom att gemensamt kommentera, förutspå, återge, relatera och resonera kring budskap, känslor och egna erfarenheter läggs grunden för den egna läsförståelsen.

- Guidad eller vägledad läsundervisning i grupp, som tränar lässtrategier och utvecklar läsfärdighet och läsförståelse. Alla i guppen utgår från samma text. Här ligger fokus på samtal och iakttagelser kring texterna man läser tillsammans med läraren som leder arbetet. För detta krävs en satsning på böcker där samma titel finns i 6-8 exemplar beroende på läsgruppernas storlek.
- Digitala lärverktyg – naturliga redskap från start. Med datorn eller lärplattan som skrivverktyg blir sent utvecklad motorik inte ett hinder för skriftligt berättande och elevernas texter blir tillgängliga och läsbara för andra. En tidig introduktion av digitala lärverktyg bidrar också på sikt till större kompetens att använda sig av olika moderna medier.

Sammanfattning

Vi tror att Helsingborgsmodellens hörnstenar och kännetecken ger en garanti för god kvalitet i den grundläggande läs- och skrivundervisningen. Modellen har förankring i aktuell forskning och ger en medveten struktur som kan utgöra ryggraden i den tidiga skriftspråksutvecklingen hos eleverna. Den tydliga strukturen och uppföljningen i arbetet ger utrymme för regelbunden träning och kontinuitet. Alla elever blir uppmärksammade och ges möjlighet till utveckling genom att pedagogen ger stöd och utmanar varje elev i linje med en genomtänkt progression. Moderna digitala hjälpmedel skall finnas med som självklara verktyg från början.

I de kommande kapitlen ges förslag på hur undervisningen kan läggas upp och även hur den rent praktiskt skulle kunna organiseras för att innefatta alla hörnstenar. Varje skola har sina olika förutsättningar och den organisation vi beskriver får anpassas efter den situation som råder. Vår förhoppning är att det blir lättare att hitta sin egen organisation genom att utgå från ett praktiskt förslag som har vuxit fram ur många års erfarenhet av ett arbetsätt liknande detta.

Den individuella läsningen

En snabbkurs i läsutveckling

När små barn börjar intressera sig för läsning sker det ofta i leken. Barn som upplevt andra i sin närhet läsa sagor, tidningar och berättelser härmar dessa personer och låtsasläser. Ingvar Lundberg kallar detta utvecklingsstadium för pseudoläsning och i denna fas är det viktigt med goda förebilder, uppmärksamhet och uppmuntran. I förskolan och skolan blir det pedagogernas ansvar att ta vara på denna nyfikenhet och stimulera barnens läsutveckling.

Så småningom börjar barnet känna igen vissa hela ord. De känner kanske igen sitt namn och de börjar uppmärksamma skyltar och förpackningar. Det är helheten de känner igen, inte de enskilda delarna i orden och de förstår att texten har ett budskap. Man brukar kalla denna läsning för logografisk läsning. I denna läsning behöver inte långa ord vara svåra, det är snarare oftast tvärtom. Barnet letar efter kännetecken och särdrag. Ordet astronaut eller dinosaurie kan vara lättare att "läsa" än ett kort ord som bok eller mat. Ordbilder man ser ofta och kan relatera till är lättare att komma ihåg, liksom färger och tecken på skyltar och i logotyper kan ha betydelse för igenkänningen. I detta stadie är det inte

nödvändigt att vara fonologiskt medveten, det vill säga ha kunskap om bokstävernas ljud (fonemen) och hur de kan sammanfogas eller delas upp är inte nödvändig. Caroline Liberg kallar denna tidiga läsning för begränsat effektivt läsande.

För att komma vidare med sin läsning och kunna avkoda okända ord är det nödvändigt att ha uppnått en språklig och även fonologisk medvetenhet. Man måste förstå hur skriftspråket fungerar. Talspråket innehåller inga mellanrum mellan orden, uttalar inte alla ljud, och låter inte ens likadant från en person till en annan. Detta språk ska successivt kunna översättas till skriftspråk och delas upp i ord som i sin tur ska kunna plockas isär ner till språkets minsta byggstenar, fonemen. Barnen måste kunna skilja på språkets innehåll och form. Att förstå att ordet tåg är ett kortare ord än ordet tändsticksask, trots betydelsen, är tecken på att kunna se till ordets form istället för innehåll.

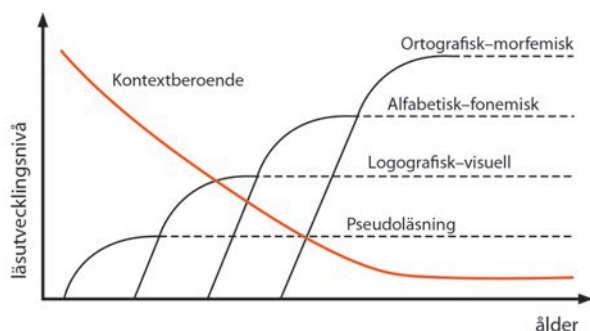
Denna språkliga och fonologiska medvetenhet växer fram då barn leker med språket på olika sätt. På förskolan och i förskoleklass kan detta stimuleras genom lekfullt språkarbete på ett strukturerat och systematiskt sätt. Det finns bra material för detta arbete i Bornholmsmodellens material och andra liknande material för språklig medvetenhet.

Efterhand upptäcker barn fler och fler bokstavstecken som de känner igen. De upptäcker samband mellan ljud och bokstavsymbol. Bokstaven har både namn och ljud "Bokstaven heter S (ess) men låter ssss". Då barnen upptäcker sambandet mellan bokstavstecken (grafem) och ljud (fonem) och kan foga samman dessa till ord, talar vi om att de knäcker den alfabetiska koden. Detta är nålsögat alla måste passera på sin väg mot att bli effektiva läsare.

Att knäcka läskoden är inte målet för resan mot att bli en god läsare. Det är en förutsättning och början på den långa vägen mot att bli en säker läsare. Ingvar Lundberg benämner denna fas i läsinläringen för det alfabetisk-fonemiska utvecklingsstadiet, eller fonologisk läsning. Caroline Liberg talar om det grammatiska

läsandet och för en del barn är detta en snabbt övergående period. De tar ett dopp i det "grammatiska havet och simmar sedan vidare", medan andra behöver stanna upp och ges stöd och träning för att ta sig vidare. Olika barn väljer olika vägar och behöver olika stöd för att lära sig läsa och skriva. Det är viktigt att använda sig av många olika kanaler när man lär sig något nytt, såsom musik, sång, poesi, rörelse, dataspel och lek.

Perioden av det fonologiska läsandet (ljudandet) ska så småningom övergå till den ortografisk- morfemiska läsningen. Ordavkodningen automatiseras genom att man känner igen bokstavskombinationer och hur dessa används i olika ord (hela ord, ändelser, förstavelser, ordstammar, böjningar). Barnet bygger upp ett lager av ordbilder i det egna långtidsminnet. Allt mindre energi går åt för att avkoda och fokus kan flyttas från avkodningen till innehållet och förståelsen.

(I. Lundberg 2012)

I denna utvecklingsfas ansvarar pedagogen för att se till att eleverna får tid och rutiner för regelbunden lästräning, och utmaningar efter sina förutsättningar. För att läsningen ska bli automatiserad måste det till mycket träning. Det finns inga genvägar. En resurs i detta arbete är att det finns tillgång till många bra böcker och texter på olika svårighetsnivåer och för olika intressen.

Vad betyder det att "knäcka läskoden"?

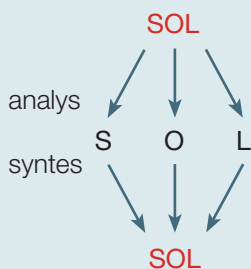
Läsning brukar definieras som en produkt av motivation, avkodning och förståelse. För att knäcka den alfabetiska koden och avkoda ordet SOL krävs:

- Motivation att försöka ta reda på vilket ordet är
- Kännedom om de tre bokstävernas respektive ljud (inte namn)
- Förmåga att dela upp ordet i tre olika ljud
- Lagra ljuden ett efter ett i minnet
- Sammanfoga ljuden i rätt ordning
- Kunna benämna det hela ordet

Ordförrådets storlek har stor betydelse för dessa första stapplande steg mot att bli en läsare. Om ordet, som barnet ofta med stor möda avkodat, finns i deras ordförråd får de direkt en bekräftelse på att de förmodligen läst rätt och självförtroende stärks inför nästa läsutmaning.

Att "knäcka läskoden" - vad betyder det?

Läsning = motivation x avkodning x förståelse

Den individuella läsningen i Helsingborgsmodellen

Under året i förskoleklass görs på hösten en kartläggning av barnens allmänna utveckling och språkliga förmåga. (Se sidan 54). I förskoleklassen har det språkutvecklande arbetet utgått från denna information om barnens olika behov och förutsättningar. På våren i förskoleklassen påbörjas kartläggningen av barnens läsutveckling med hjälp av Lundberg & Herrlins kartläggningsmaterial God läsutveckling. Denna kartläggning följs kontinuerligt upp genom de kommande skolåren av den ansvarige pedagogen. Det finns alltså vid skolstarten kännedom om hur långt varje barn kommit i sin läsutveckling och denna kunskap ligger till grund för lärarens val av texter och metoder i läsundervisningen.

Läsvagnen = läsläran

På läsvagnen finns god tillgång till många olika böcker, sorterade i svårighetsnivåer. Nivåindelningen bygger på lärarnas gemensamma bedömningar och diskussioner kring erfarenheter av elever-

- Gemensamt arbetssätt och läromedel
- Böcker, sorterade i stigande svårighet
- Böcker för olika intressen
- Böcker i olika genrer
- Ständig uppdatering och förnyelse
- Fler böcker för pengarna!

nas läsning. Böckerna är märkta med olika färgprickar och varje nivå har sina lådor utmärkta med samma färgprick som böckerna som hör till.

Förslag på organisation

Struktur, kontinuitet och täta övningstillfällen är ledorden för den tidiga lästräningen. Läsundervisningen organiseras i början så att varje barn möts individuellt vid två tillfällen i veckan. Vid dessa två tillfällen finns två pedagoger i klassen. Den mest idealiska situationen är om den ena av dessa har specialpedagogisk kunskap. På så vis ökar möjligheten att möta varje barns behov tidigt för att förebygga att svårigheter växer och ger problem senare under skoltiden. Tidiga insatser i det vardagliga arbetet kan betala sig på sikt.

måndag	tisdag	onsdag	torsdag	fredag
r	a	s	t	
	Individuell läsning		Individuell läsning	
l	u	n	c	h

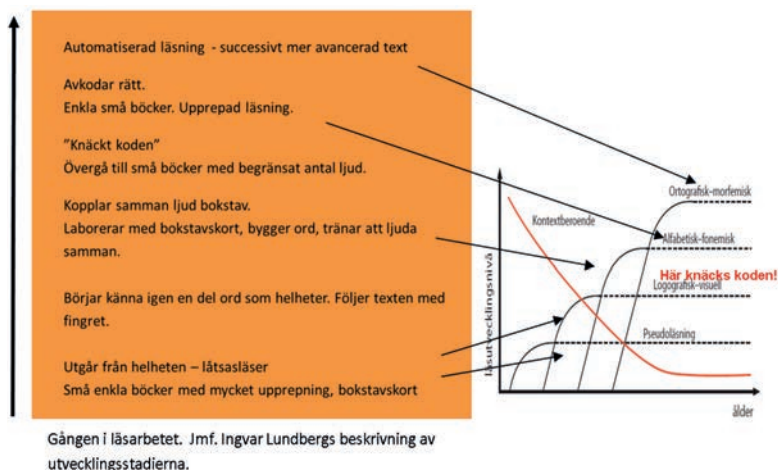
(Exempel på schema)

Barnen skolas tidigt in i självständigt arbete, som inte kräver lärarens stöd, och medan detta "självgående" arbete pågår ägnar pedagogerna en stund åt varje barns lästräning. En bit in på terminen kommer nästa utmaning. Barnen ska då träna på att

återberätta innehållet i texterna. Det är en fördel om man då har tillgång till ytterligare en lokal så att arbetspasset kan inledas med att barnen återberättar sin bok för hälften av sina klasskamrater under den ena pedagogens ledning.

För barnen som ännu inte knäckt den alfabetiska koden

I följande bilder beskrivs hur gången i läsundervisningen kan se ut för nybörjarläsarna. Låtsasläsningen i de första enkla böckerna ger barnet kunskap om hur skriftspråket fungerar. Genom att titta på bilder och samtala om boken först och sedan lyssna till när läraren läser eller läsa tillsammans med läraren får barnet känna sig som läsare redan från början. Efter ett par genomläsningar av texten, som innehåller mycket upprepningar, brukar barnet kunna låtsasläsa boken på egen hand. Uppmuntran är viktigare än korrigering i detta tidiga skede. Läsningen kombineras med en kort stunds lekande och laborerande med bokstavskort på bokstäver och ljud som barnet känner igen. (Bokstäverna i barnets namn kan vara en bra start).

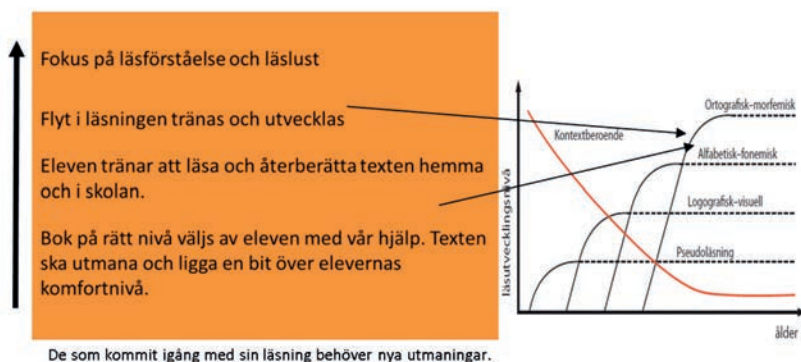

De ljud som är lättast att ljuda samman är annars de bästa att börja med, det vill säga de ljud man kan hålla ut på, såsom S, I, L, O, R, E, M, A.

I en plastficka förvaras bok och bokstavskort tillsammans med läsjournal och barnet får i uppgift att träna dagligen tills nästa gång. Det är viktigt med täta träningstillfällen på den förberedda texten och här måste skolan sätta in regelbundet stöd för de elever som inte har tillgång till denna hjälp i hemmet. Efterhand som barnet känner igen fler tecken, utökas antalet bokstavskort i plastfickan.

I det övriga språkutvecklande arbetet i klassen ingår varierat arbete med finmotorisk träning, bokstäver, lekfullt arbete med språk, rim och ramsor, eget textskapande, dramatiseringar, sångtexter, lärarens högläsning och arbete med datorer och lärplattor. För att fånga elevernas intresse och få in det språkutvecklande arbetet i ett roligt och inspirerande sammanhang kan ett arbetssätt som det som beskrivs av Peggy Andersson i boken Spökägget vara en väg att gå. Ett annat sätt kan vara att koppla läs- och skrivarbetet till aktuella teman i andra ämnen.

För eleverna som kommit igång med sin läsning

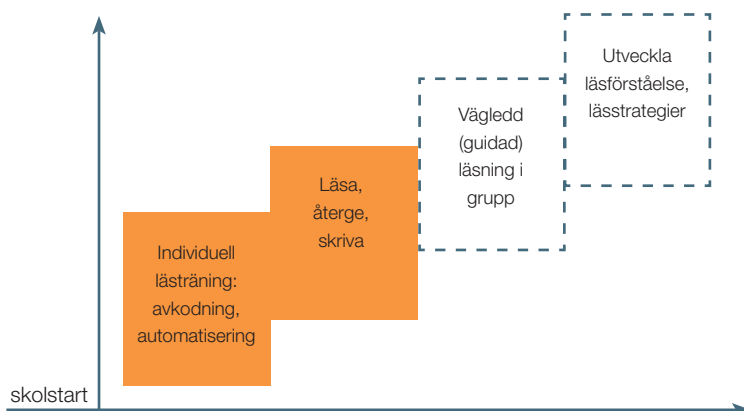

Många barn har knäckt läskoden långt innan de utsatts för någon läsundervisning. För dessa barn är det viktigt med helt andra och nya utmaningar. Deras läsning ska nu utvecklas till en säker avkodning med flyt och god förståelse. Deras läsintresse behöver stimuleras genom texter som utmanar på deras egen nivå och som ger läsupplevelser som lockar till vilja att läsa mer. I bokvagnen är det viktigt att det finns böcker som svarar mot olika genrer och olika elevers intressen.

Nästa utmaning

Då eleverna kommit in i rutinerna med lästräningen läggs nästa utmaning till. De ska nu träna på att återberätta innehållet i den text de tränat på. I skolan återberättar de för sina kamrater och därefter skriver och/eller ritar barnen något om sin bok i en egen loggbok. Lämpligt är att klassen då delats upp i två lokaler och en pedagog finns med i varje grupp. För barnen som ännu inte nått den ortografiska fasen är det viktigt med fortsatt lästräning tillsammans med läraren.

Fortsatt läsutvecklande arbete

I återberättandet gör barnen bokens text till sin. Genom att återberätta utökas ordförråd och förståelse. Återberättandet inspirerar ofta barnen att välja en kamrats bok nästa gång. På så sätt får de automatiskt förförståelse för den text de eventuellt läser nästa gång.

Sammanfattning

Det är vår övertygelse och erfarenhet att struktur, kontinuitet och täta övningstillfällen har stor betydelse för den tidiga läsundervisningen. För att bli en god läsare krävs mycket träning, precis som för många andra färdigheter i livet. Den tidiga läsningens tydliga struktur vi beskrivit utgör själva ryggraden i undervisningen. Det är dock viktigt att påpeka att barn har många olika vägar till att bli läsare. Utvecklingen för vissa barn följer inte alltid de generella utvecklingssteg som beskrivs.

Lärarens lyhördhet inför barnets eventuella svårigheter har stor betydelse. Mats Myrberg uttrycker detta som att "en kompetent lärare är insatt i flera olika metoder och material och kan anpassa undervisningen efter barnens behov". Läsmetod anses idag vara underordnad lärarens kompetens. I Helsingborgsmodellen ryms lästräning som går från helheten i texter såväl som från de enskilda ljuden och delarna då barnet upptäckt samband mellan ljud och bokstav. För många barn går vägen till läsande via det egna experimenterandet med att skriva ord och texter.

För all träning gäller att barnen ska lyckas i så hög grad som möjligt. Om en väg inte leder framåt i utvecklingen får man prova en annan infallsvinkel. Små steg, texter på rätt nivå i kombination med pedagogens kunskap, vägledning och uppmuntran är i början viktigt för självförtroendet och barnets vilja till att läsa. Det stora urvalet av småböcker på varje läsnivå och barnets eget val av bok efter intresse har stor betydelse för lusten till läsning.

Den vägleda läsningen och lärarens högläsning

Läsförmåga i ett internationellt perspektiv

Olika typer av internationella undersökningar genomförs idag regelbundet för att möjliggöra jämförelser mellan elevers kunskaper i olika länder. De två största och mest uppmärksammade är undersökningarna PIRLS och PISA. *(Se bild på nästa sida).*

Resultaten har visat på en nedåtgående trend för Sverige. Allt fler elever har svårigheter med ord- och läsförståelse. Läsförståelsen är central i läsprocessen och själva poängen med all läsning och det är viktigt att läsundervisning inte ses som en uppgift enbart för de lärare som undervisar barn i de tidiga skolåren.

Läsförståelse

Grunderna för en god läsförståelse kan läggas tidigt, redan på förskolenivå. Den kan sedan förbättras parallellt med att den tekniska läsförmågan förfinas under de första skolåren. Därefter bör

PIRLS - Progress in Reading Literacy Study

- Genomförs vart femte år i ca 50 länder över hela världen.
- Mäter läsförmågan och hos barn i 10-årsåldern.
- 2001 visade Sverige det bästa resultatet.
- 2006 passerades Sverige av sex länder. Andelen starka och mycket starka läsare hade minskat.
- 2011 visar resultaten att läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 har försämrats men fortfarande ligger över EU/OECD-genomsnittet. Försämringen beror främst på att eleverna blivit sämre på att läsa faktatexter.

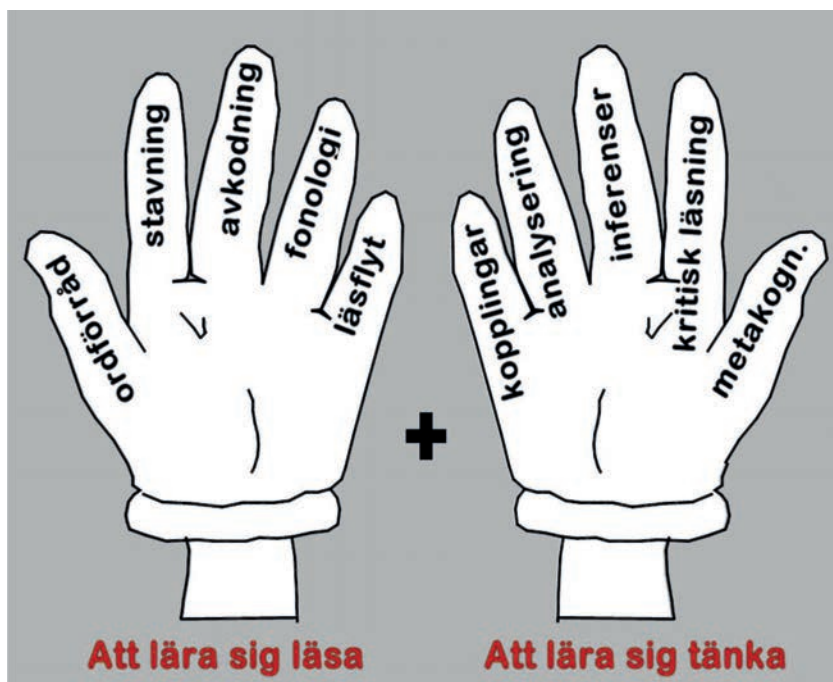
PISA - Programme for International Student Assessment

- Genomförs vart tredje år i drygt 60 länder över hela världen.
- Undersöker kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap hos 15-åringar.
- 2009 backade Sverige till 11:e plats i läsförståelse. Störst nedgång hos redan svaga läsare. Ökade skillnader mellan elev-elev, skola-skola och pojkar-flickor.
- 2012 fortsätter försämringen. Sverige har sämst resultatutveckling av alla OECD-länder. Svenska elever presterar under OECD-genomsnittet. Lågpresterande elever tappar mest i läsförståelse. Flickor presterar överlag bättre än pojkar.

den fördjupas och utvecklas vidare över lärarbyten, ämnesgränser och årskursgränser.

Den mer djupgående läsförståelsen utvecklas då avkodningen börjar flyta och läsförmågan går mot ett allt mer automatiserat, ortografiskt läsande. Läsforskare är överens om att det finns ett tydligt samband mellan god avkodning och god läsförståelse, men det räcker inte med att kunna läsa flytande för att förstå vad man läser. Lärarna i årskurs tre och fyra har ett stort ansvar för hur elevernas fortsatta läsutveckling sker. Elevernas texter förändras i den här perioden och det handlar inte längre om att lära sig läsa utan nu ska man kunna läsa för att lära.

Barbro Westlund, som bedrivit forskning om hur läsförståelse utvecklas, illustrerar och definierar läsförståelse med hjälp av två händer.

Fritt efter B. Westlund (2009)

Den ena handens fingrar handlar om att lära sig läsa texter och andra handens fingrar om att lära sig tänka om texter. Vänstra handens läsfärdigheter måste samordnas med högra handens olika tankeprocesser, något som läsaren behöver hjälp med. Läraren måste undervisa i strategier och studieteknik för att hjälpa eleverna i denna process.

Strategier för läsförståelse

Att använda sig av olika lässtrategier kan liknas vid att ha tillgång till olika mentala verktyg för läsförståelse. Att gissa eller hoppa över det man inte förstår eller kan läsa är en sorts lässtrategi. Den är dock inte särskilt lämplig ur förståelsesynpunkt.

Några varningssignaler för dålig läsförståelse är att elever:

- har otillfredsställande avkodning
- dåligt flyt och låg läshastighet
- begränsat ordförråd
- inte läser om svår text
- inte märker felaktigheter i texten
- inte ställer frågor om texten
- inte upptäcker när de inte förstår
- har svårigheter att plocka ut det väsentliga ur en text
- fäster sig vid detaljer och tappar bort helheten

Skickliga läsare använder sig av många olika strategier för att var säkra på att de förstår vad de läser, till exempel att de:

- läser om och korrigerar sig då något låter tokigt
- utnyttjar sammanhang

- tar hjälp av bilder i texten
- relaterar till egna erfarenheter
- förutsäger eller gissa handlingar i texten
- använder sina kunskaper om ord och språk
- använder sina omvärldskunskaper
- återberättar
- ställer frågor
- reflekterar

I den vägleda läsningen får eleven kunskap om sin egen läsförmåga och stöd av läraren för att lära sig använda olika, framgångsrika strategier under läsningens gång.

Eleven återger bokens innehåll för sina kompisar.

Symboler för olika förståelsestrategier:

Förutspå handlingen

Spådamen Sibylla tittar i sin kristallkula och förutspår.

Ställa frågor

Nicke Nyfiken ställer frågor på det han inte förstår i texten.

Reda ut oklarheter

Detektiven använder sitt förstoringsglas.

Sammanfatta

Cowboy Jim använder sin lasso för att fånga in det viktigaste.

Skapa inre bilder

Konstnären Pär ser, hör och känner det texten berättar om.

Att undervisa i läsförståelse

I modern läsforskning understryks lärarens ansvar för att elevens läsförståelse utvecklas. Det räcker inte att kontrollera att eleven förstått. Läraren måste utmana och vägleda eleven mot högre nivåer av förståelse. I textsamtal med och mellan eleverna fördjupas förståelsen liksom då läraren ställer frågor på olika nivåer för att göra eleverna uppmärksamma på texters innehåll och mening. Elever bör kunna urskilja dessa olika frågor och att de kräver olika svar. Barbro Westlund skiljer på frågor på ytan, under ytan och livsfrågor. Man kan likna det vid att flyta, dyka eller gräva i texten.

Olika slags frågor:

- **Frågor på ytan**
Svaret finns i texten: Vem? Vad? Var? Hur? När?
- **Frågor under ytan**
Svaret finns inte direkt i texten.
Varför? Hur tänker du? Läs mellan raderna (gör inferenser), relatera, ställ hypoteser, jämför.
- **Livsfrågorna**
Vad betyder texten? Anknyt till egna erfarenheter, ha synpunkter. Vad ger texten mig? Hur tänker författaren?

Det finns flera olika forskningsbaserade undervisningsmodeller som främjar läsförståelse. I en av modellerna, Reciprocal teaching, RT, tränas eleverna i att använda sig av fyra olika strategier. Bland yngre barn kan man använda sig av symboler och olika personer till hjälp för att illustrera strategierna. En femte strategi har på senare tid lagts till i denna modell. (*Se bild till vänster*).

Lärarens högläsning

Gemenskapen i en högläsningssituation kan väcka intresse för läsande och skrivande för resten av livet. Dessa stunder ger barnet kunskaper om hur läsande går till långt innan barnet börjar skolan. Redan från födseln lär sig barnet känna igen alla de ljud de så småningom kommer att tala. Grunden för läsutvecklingen skapas tidigt genom sånger, rytmer och upprepningar i sagor och ramsor.

Lärarens högläsning för eleverna är ett väsentligt inslag i undervisningen för en fortsatt fördjupad läsförståelse. Lärarens läsande lyfter språket till en nivå som barnet inte behärskar själv. Det finns starka samband mellan hörförståelse, ordförråd och läsförståelse. Genom att gemensamt kommentera, förutspå, återge, relatera och resonera kring budskap, känslor och egna erfarenheter läggs grunden för den egna läsförståelsen. I samtalet kring texten ut-

vecklas förståelsen och språket. Att endast läsa högt för eleverna utan att prata om texterna utvecklar inte läsförståelse och språk. På samma sätt som undervisning i läsförståelse beskrivits ovan i förhållande till elevernas läsning kan lärarens högläsning vara en medveten undervisning i läsförståelse. Lärarens medvetna högläsning och samtal före, under och efter läsandet:

- utvecklar elevens språk och tänkande
- ger positiva läsupplevelser
- väcker läslust
- utvecklar elevernas ordförråd
- lägger grund för olika lässtrategier
- ger omvärldskunskap

Läraren bör läsa högt för sina elever ofta under hela skoltiden!

Vägledad läsning och högläsning i Helsingborgsmodellen

I den guidade eller vägleda undervisningen av en liten grupp elever i taget, tränas lässtrategier som utvecklar läsfärdighet och läsförståelse. Alla i gruppen utgår från samma text. Fokus läggs på samtal och iakttagelser kring texterna man läser tillsammans med läraren. Läraren väljer, läser och förbereder den text som ska ha fokus vid lästillfället.

Läraren är hela tiden med och ger stöd i samtal och aktiviteter före, under och efter läsningen. För detta arbete krävs en satsning på böcker där samma titel finns i 6-8 exemplar beroende på läsgruppernas storlek. Alla barn i den aktuella gruppen ska ha ett eget exemplar av boken. I den tidiga, vägleda undervisningen kan lärarens uppgift vara att:

- introducera texten för att skapa förförståelse genom att till exempel se på bilder och ställa hypoteser om handlingen

- förklara ord och begrepp
- träna läsflyt och intonation
- uppmärksamma berättelsens struktur
- ge stöd i att använda olika lässtrategier under läsningens gång
- leda samtal om boken och ställa frågor
- undervisa om bokstäver, språkljud och olika språkliga detaljer
- uppmuntra till upprepade läsning för att träna det som varit i fokus vid vägledningen

Organisation

En bit in på höstterminen i årskurs ett, alternativt efter jullovet, förändras de fasta läsrutinerna så att eleverna har individuell läsning varannan vecka och vägledad läsning i grupp varannan vecka.

För att texterna till den vägledda läsningen ska kunna anpassas efter elevernas läsförmåga, delas klassen i fyra/fem grupper där eleverna har ungefär samma undervisningsbehov. Det är viktigt att även de barn som befinner sig i ett inledningsskede i sin läsutveckling har sin givna plats i dessa grupper. Språkutveckling sker bäst i samspel med andra kamrater och läraren. I den lilla gruppen kan alla komma till tals. Detta gäller i hög grad barn med annat modersmål än svenska. Pedagogerna tar hand om halva klassen var och vägleder läsningen med en grupp i taget medan resten av eleverna arbetar med självständigt arbete, eventuellt med anknytning till texten.

måndag	tisdag	onsdag	torsdag	fredag
Lärarens högläsning				Lärarens högläsning
r	a	s	t	
	Individuell läsning		Individuell läsning	
	Vägledad läsning		Vägledad läsning	
l	u	n	c	h
	Lärarens högläsning		Lärarens högläsning	
		Lärarens högläsning		

(Exempel på schema)

För barn som nyligen knäckt (eller ännu inte) koden i detta skede gäller fortsatt noggrann uppföljning av lästräningen och fortsatt laborerande med bokstavskort och annat material varje vecka.

Det är också viktigt att regelbundet stämma av alla elevers avkodning även i fortsättningen, vid några tillfällen under terminen.

I Helsingborgsmodellen skapas återkommande rutiner även för lärarens högläsning. När läraren läser högt för de yngre barnen får de kunskaper om hur skriftspråket fungerar, att man läser från vänster till höger och uppifrån och ner, att ord och bilder bär på ett budskap, att böcker har titlar och hur en berättelse är uppbyggd. Barnen tränas i att lyssna och uppskatta historier, rim och ramsor. När de hör läraren läsa högt för dem vänjer de örat vid att höra skriftspråk, som är något helt annat och mycket mera än talspråk.

Att tänka på vid högläsningen:

- Ställ frågor för att skapa förförståelse: Vad tror du den här boken kommer att handla om? Vad tror du händer nu? och så vidare.
- Prata om bilderna. Det hjälper barnen att få en förståelse som kan göra det lättare att lyssna till texten.
- Bind ihop historien med barnets egna känslor. Hur skulle du känna dig om ...? Har du varit med om något liknande?
- Läs samma bok mer än en gång om barnet vill. Se vad som händer om man plötsligt ändrar något i historien.
- Läs långsamt. Skapa tid för frågor under läsningen.
- Låtsas att du ibland måste stanna upp för att se vad det står. Ljuda dig fram till rätt ord.

För yngre elever betyder de återkommande högläsningstillfällena i läsrutinerna att veckans arbete får en rytm de känner igen. Barnen lär sig efterhand vad som sker vid olika tillfällen. För många barn utgör denna struktur en lugn och trygg bas för skolans alla andra aktiviteter. I schemaexemplet ges förslag på denna veckorytm.

Sammanfattning

Det sätts ibland likhetstecken mellan läskunnighet och förmåga till god avkodning. God avkodning är visserligen en förutsättning för att kunna läsa men om inte barnet förstår vad det läser missas själva poängen med all läsning. Liksom många barn behöver en kunnig pedagogs handledning för att knäcka läskoden och automatisera avkodningen, så är det pedagogens ansvar att grunderna för en god läsförståelse läggs tidigt, redan på förskolenivå. Tekniska läsfärdigheter behöver samordnas med tankeprocesser kring det lästa.

I Helsingborgsmodellen förespråkar vi regelbundna högläsningstillfällen och vägledad läsning i mindre grupper. Vid dessa tillfällen ges möjlighet att undervisa i lässtrategier och utmana elevernas förståelse i samtal kring berättelser och texter som läses högt av läraren eller av eleverna själva.

Kartläggning och uppföljning

Det är viktigt att sätta in åtgärder tidigt då man upptäcker att läsutvecklingen avstannar eller inte kommer igång. Aktuell läsforskning framhåller vikten av att läraren ständigt observerar om eleven är på rätt väg och inte hamnar allt för långt från den förväntade, tidiga läs- och skrivutvecklingen.

Analysverktyg

För att kunna diagnostisera, följa eller mäta en elevs språkutveckling och läs- och skrivinlärning finns flera olika analysverktyg i form av olika tester, diagnoser och utvecklingsscheman. Uppföljningen av en elevs utveckling kan ske på olika sätt och utifrån olika perspektiv. De analysverktyg som väljs får betydelse för hur kartläggningen kommer att se ut.

Screening är test som alla individer i en grupp får göra. Inom läs- och skrivområdet är syftet ofta att upptäcka elever som finns i riskzonen för läs- och skrivsvårigheter. Standardiserade, normerade test är test som genomförs likadant, enligt testets manual, oavsett var och vem som utför testet. Det kan användas för en

hel grupp eller individuellt. Att testet är normerat betyder att testet har genomförts av många barn för att få fram ett genomsnittligt resultat. Exempel på sådana test är OS 64 eller Vilken bild är rätt.

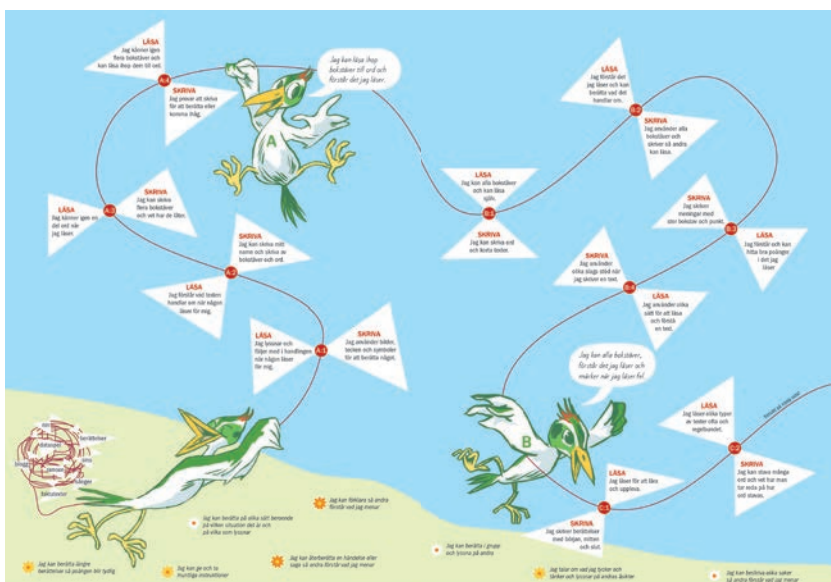
Som stöd för lärarens egen uppföljning och bedömning av elevers språkliga utveckling finns olika diagnostiska kartläggningsmaterial. För den tidiga uppföljningen av barns språkutveckling finns materialet TRAS som vänder sig till barn i åldrarna två till sex år. För elever i skolan finns bland annat Lundberg/Herrlins God läsutveckling och Skolverkets Nya språket lyfter. I dessa material sker bedömningarna i den pedagogiska situationen och materialet ger även anvisningar och förslag på olika pedagogiska insatser. Eleven kan själv följa sin utveckling i ett eget schema och får på så sätt god och värdefull kunskap om sitt eget lärande.

Utgångspunkterna för dessa båda kartläggningsmaterial är något olika. I Nya språket lyfter följs elevens utveckling vad det gäller tala, lyssna, läsa och skriva. I God läsutveckling följs i första hand elevens läsutveckling utifrån fem olika läsdimensioner. Ett separat material finns för uppföljning av elevens skrivförmåga, God skrivutveckling.

Skolverket/Nya språket lyfter

Materialet består av en vetenskaplig bakgrund och ett underlag för observationer. Dessa är indelade i områdena tala, lyssna, läsa och skriva. Varje område utmynnar i sex avstämningar A–F där avstämning C samspelar med kunskapskraven i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3 och avstämning F med kunskapskraven i svenska och svenska som andraspråk för betygssteget E i årskurs 6. Till materialet finns även lärarhandledning, studiehandledning och ett idématerial för arbetet med eleverna, Uppdrag språklyft.

Helsingborgs tjänstegarantis mål och definitioner är hämtade ur skolverkets Nya språket lyfter. Materialet finns att ladda ner eller beställa från skolverkets hemsida.

I elevens observationsschema noteras hur långt eleven kommit vid olika tidpunkter. Blommorna i schemats "jordmån" utgör bedömningspunkter för *samtala* och *lyssna*.

	LÄSA	SKRIVA
B:1	Eleven kan alla bokstävers namn och ljud, ljudar ihop ord och börjar utnyttja den ortografiska avkodningsstrategin (helordsläsning) <i>Jag kan alla bokstäver och kan läsa själv</i>	Eleven skriver ord eller kortare text med eller utan bildstöd <i>Jag kan skriva ord och korta texter</i>
B:2	Eleven visar förståelse vid egen läsning <i>Jag förstår det jag läser och kan berätta vad det handlar om</i>	Eleven formar bokstäver på ett funktionellt sätt och skriver läsligt för hand <i>Jag använder alla bokstäver och skriver så andra kan läsa</i>
B:3	Eleven "läser mellan raderna" vid egen läsning av elevnära texter <i>Jag förstår och kan hitta bra poängar i det jag läser</i>	Eleven visar förståelse för hur meningar skrivs <i>Jag skriver meningar med stor bokstav och punkt</i>
B:4	Eleven använder olika strategier som stöd i läsningen <i>Jag använder olika sätt för att läsa och förstå en text</i>	Eleven använder olika strategier som stöd i skrivandet <i>Jag använder olika slags stöd när jag skriver en text</i>
STÄMNING	AVSTÄMNING B Eleven läser med hjälp av både ljudning och ortografisk helordsläsning samt visar förståelse vid egen läsning <i>Jag kan alla bokstäver, förstår det jag läser och märker när jag läser fel</i>	

Lundberg, Herrlin/God läsutveckling

I detta material får man en noggrann bild av var varje enskild elev befinner sig i sin läsutveckling under de avgörande tre, fyra första åren, då den viktiga grunden läggs. I elevens eget läsutvecklingsschema markeras elevens framsteg och på så sätt skapas en läsprofil för varje elev där läsutvecklingen synliggörs.

Lundberg/Herrlin har valt att dela upp läsutvecklingen i fem olika dimensioner som de menar samspelar med varandra men också var för sig har ett eget förlopp. Eleven kan till exempel ha nått en god avkodning utan att för den skull ha god förståelse. De olika dimensionerna kan gå framåt i olika takt.

Alla elever följer inte samma förlopp och en del steg kan hoppas över för att återvändas till senare. Kartläggningen visar dels om eleven stannat upp på en nivå under en längre tid, dels om utvecklingen går klart långsammare än hos andra elever. Den ger även ett gott underlag för samtal med föräldrar och hjälper eleven att få syn på sitt eget lärande.

Det finns inga enkla, absoluta svar på hur långt ett barn bör ha nått under de tidiga åren, men Lundberg/Herrlin ger grova riktlinjer för vilka nivåer de anser att eleverna lägst bör ha nått de tre första åren. (*Se bild till höger*). Elever som inte nått dessa steg bör få mycket stöd, uppmuntran och extrahjälp. Till materialet finns ett kopieringsunderlag med konkreta exempel och övningar.

Kartläggning enligt Helsingborgsmodellen

På hösten i förskoleklass

I Helsingborg har, under årens lopp, ett material för tal- och språksscreening i förskoleklass vuxit fram och sammanställts av flera specialpedagoger och talpedagoger i kommunen. Detta material

Min läsutveckling

Fonologisk Medvetenhet	Ordavkodning	Flyt i läsningen	Läsförståelse	läsintresse
	Jag kan läsa de flesta vanliga ord snabbt och direkt. (13)	Jag binner med att läsa textrensorna på TV. (8)	Jag läser engagerat och länge. (17)	Jag berättar och kommenterar ofta sådant som står i tidningar. (12)
	Jag kan läsa ord som tjugo, stjärna och skylt. (12)	Jag kan läsa en hel bok med lite mer text och färre bilder. (7)	Jag kan läsa kritiskt och reflekterande. (16)	Jag tar initiativ till läsaktiviteter i klassen. (11)
	Jag kan läsa ord som inte finns, t ex fim, sölk, kag (11)	Jag kan läsa en hel bok med enkel text och med många bilder på egen hand. (6)	Jag kan läsa böcker på mer än 100 sidor med nästan enbart text. (15)	Jag känner till många boktitlar för författare. (10)
	Jag kan läsa ord som spruta, struts, krita. (10)	Jag läser barnserier. (5)	Jag kan läsa och förstår text i dagstidningar. (14)	Jag är en riktig bokslukare. (9)
	Jag prövar att läsa okända ord på egen hand. (9)	Jag rätter mig själv när jag läser. (4)	Jag klarar att övervaka min egen läsning. (13)	Jag läser hellre än håller på med andra aktiviteter. (8)
Jag kan hitta på egna ord som alla börjar på samma ljud. (10)	Jag kan läsa ord som spel, gris, blöt (8)	Jag kan läsa meningar som "Musen hette Max och bodde i en liten papplåda". (3)	Jag kan söka fakta i olika källor. (12)	Jag läser gärna för andra. (7)
Jag kan höra vilket nytt ord det blir om o i sol byts ut mot i, då blir det sil. (9)	Jag kan läsa ord som busa, leka, måla. (7)	Jag kan läsa enkla meningar med som "Mia leker med Max" (2)	Jag kan rita en händelsekarta över innehållet i en berättelse. (11)	Jag går ofta till biblioteket på eget initiativ. (6)
	Jag kan läsa ord som is, sol, räv. (6)	Jag kan läsa vanliga ord med flyt, t ex bok, sol, spel. (1)	Jag kan uppfatta den "röda träden" i en berättelse. (10)	Jag gillar att få böcker i present. (5)
	Jag känner igen vanliga småord som jag, hej, och. (5)		Jag kan läsa och följa en anvisning. (9)	Jag väljer spontant att läsa på egen hand. (4)
	Jag försöker läsa nya enkla ord genom att läsa början av ordet och gissa resten. (4)		Jag kan "läsa mellan raderna". (8)	Jag lånar gärna hem böckerna från klass-biblioteket/bibliotek. (3)
Jag kan lägga till ett ljud och höra vilket nytt ord det blir, t ex s-kör blir skor. (8)			Jag kan koppla det jag läst till egna erfarenheter och tidigare kunskap. (7)	
Jag kan ta bort ett ljud och höra vad som blir kvar, t ex leka-l blir eka. (7)	Jag känner igen ordbilder på skyltar och förpackningar (3)		Jag pratar gärna och ställer frågor om det jag läst. (6)	
Jag kan dela upp ordet bil i b-i-l och måla i m-d-l-a (6)	Jag kan läsa mitt eget namn och andra namn jag känner igen. (2)		Jag kan läsa och förstå ett helt stycke. (5)	
Jag kan ljuda ihop s-öt till söt och m-u-s till mus. (5)	Jag kan namnen på fler än 8 bokstäver (1)		Jag frågar gärna och vill veta vad nya ord betyder. (4)	
Jag kan höra att fel, fyra och fisk börjar på f och att bok, tak och sjuk innehåller k. (4)			Jag kan läsa och förstå en lång mening, t ex "Musen hette Max och bodde i en liten papplåda". (3)	
Jag kan höra vilket första ljudet i ord är, t ex m-mat, och s-sol. (3)			Jag kan läsa och förstå en enkel mening, t ex "Mia leker med Max". (2)	
Jag kan klappa antal stavelser i ord, t ex ko(1), må-lag(2) (2)	Elevenns namn: färg		Jag kan läsa enkla ord och förstå vad de betyder. (1)	Jag blir glad när vi läser tillsammans. (2)
Jag kan höra rim, jag kan rimma. (1)	Datum: ☐ Datum: ☐	Datum: ☐		Jag vill gärna lyssna på sagor. (1)
	Datum: ☐ Datum: ☐	Datum: ☐		
	Datum: ☐ Datum: ☐	Datum: ☐		

I slutet av år 1

år 2

år 3/4

[illegible]

I slutet av året i förskoleklassen påbörjas efterhand kartläggningen av barnens läsutveckling i God läsutveckling. Denna kartläggning följer sedan barnet som en röd tråd vidare till skolan och bidrar till kontinuitet och att värdefull information om barnens språkutveckling kommer till de nya pedagogernas kännedom vid skolstarten. Barnen kan på så vis direkt mötas på sin nivå då den inledande läs- och skrivundervisningen tar vid.

I skolan fortsätter läraren att följa upp läsutvecklingen med hjälp av God läsutveckling vidare genom åren. Detta material kombi-

neras efterhand med Nya språket lyfter för att även aspekterna tala, lyssna och skriva ska uppmärksammas och för att detta material kan användas vidare upp till årskurs sex.

Lundberg/Herrlin tar upp risken att man som lärare ibland kan bli allt för subjektiv i sina bedömningar och att det kan finnas anledning att då och då använda något test av mera objektiv karaktär för att se hur eleven förhåller sig till andra elever i samma ålder. De menar att lärarens bedömning i kombination med något normerat test ger en tillförlitlig bild av elevernas skriftspråsutveckling. En god idé är att göra upp rutiner för återkommande avstämnings enligt exemplet nedan.

Förskoleklass

• Tal- och spårskärning	ht
• God läsutveckling	vt

Åk 1

• OS 64 (normerat test i läsförståelse)	vt
• God läsutveckling	ht, vt
• Ny språket lyfter	ht, vt

Åk 2

• Vilken bild är rätt (normerat test i läsförståelse)	ht
• DLS läsförståelse (normerat test i läsförståelse)	vt
• DLS stavning (normerat stavningstest)	vt
• God läsutveckling	vt
• Nya språket lyfter	vt

Åk 3

• SL 60	ht
• Nya språket lyfter	vt
• Nationella prov	vt

För barn i behov av extra stöd kan det vara aktuellt med tätare uppföljningar och andra test.

Rutinerna bör givetvis innefatta avstämnings hela vägen upp till år 6, helst med tillägg om vem som har ansvar för respektive uppföljning (lärare, specialpedagog och så vidare).

Sammanfattning

Genom att skapa klara rutiner för uppföljning och bedömning blir efterhand detta en naturlig del undervisningen. Själva arbetet med kartläggningen ger läraren värdefulla kunskaper om hur olika elever lär sig och vad de behöver utveckla.

Det kan kanske tyckas onödigt arbetskrävande att använda sig både av God läsutveckling och Nya språket lyfter, båda är utmärkta stöd för bedömning. Det finns dock skillnader mellan dem, som nämnts ovan. Vår erfarenhet är att materialen kompletterar varandra och eftersom läsutvecklingen så noggrant kartläggs i God läsutveckling så är denna del av kartläggningen redan gjord och lätt att överföra till Nya språket lyfter. En fördel med att använda God läsutveckling initialt är att utvecklingen mäts i så små steg att eleven ständigt upplever att de går framåt. Läraren får också en nyanserad bild av elevens läsning och ser tydligt vilken eller vilka dimensioner i läsandet som behöver utvecklas hos den enskilde eleven.

Digitala skrivverktyg – naturliga redskap från start

Bakgrund

I pedagogisk litteratur som handlar om digitala lärverktyg hittar man ofta följande citat:

”För 100 år sedan kom eleverna till en skola som hade griffeltavla och krita. För 60 år sedan var bläck och stålpena viktiga bruksföremål i klassrummen. Sedan kom blyertspennorna och tuschpenorna och därefter datorn. Därför ska datorer med ordbehandlingsprogram vara ett vanligt inslag i klassrummen, även i de lägsta årskurserna. Det är nästa generations skrivredskap”.

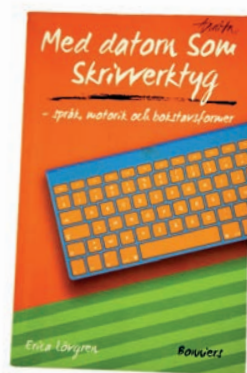
(Engen 2002)

I läroplanen för grundskolan 2011 har språket en framträdande roll. Det understryks att eleven ska ges möjlighet att utveckla språket för att tänka, kommunicera och lära. Elever ska utveckla kunskaper för hur man formulerar åsikter och tankar i olika slags

texter och genom skilda medier. I kunskapskraven för årskurs tre ingår att eleven ska kunna skriva enkla texter på dator.

Redan år 2003 väckte den norske forskaren och pedagogen Arne Trageton uppmärksamhet i den pedagogiska världen med sin bok Att skriva sig till läsning. Boken byggde på ett forskningsprojekt där elever i 14 klasser från fyra nordiska länder bytte penna mot datorernas ordbehandlingsprogram i den tidiga läs- och skrivundervisningen. Dessa, då banbrytande idéer, är det idag många pedagoger som utvecklat i sin undervisning på olika sätt.

Erica Lövgren kom 2009 ut med boken Med datorn som skrivverktyg. Hon har i sitt arbete som läs- och skrivutvecklare, föreläsare och handledare bidragit till att många pedagoger över hela landet vågat ta steget att införa datorn tidigt i undervisningen. ASL har blivit en välkänd förkortning i pedagogiska sammanhang och står för Att Skriva sig till Läsning via datorn.

Erica Lövgren gör sin tolkning av Arne Tragetons modell. Hon ser datorer i den tidiga läs- och skrivundervisningen som ett stöd och en väg för många elever att knäcka läskoden, samt utveckla sitt läsande och skrivande. Idag finns också ett utbrett kontaktnät och informationsutbud mellan praktiserande pedagoger i bloggar och olika Facebookgrupper.

I en studie från 2013 skriver professor Åke Grönlund vid Örebro universitet om hur arbetssätt där elever skriver sig till läsning med IT-stöd, gett goda resultat. Genom att använda teknik som underlättar själva skrivandet hamnar fokus på att skapa sammanhang och barnen får utveckla sin förmåga att uttrycka sig genom att kommunicera med andra.

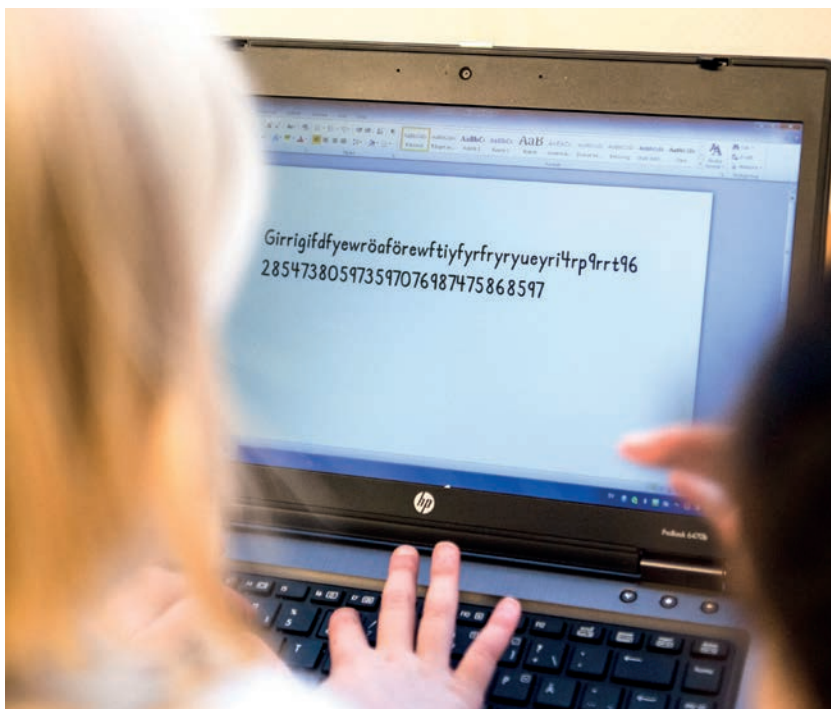
Några effekter som framhålls i studien:

- Barn som har svårt att forma bokstäver med penna kan skapa texter, läsliga för andra.

- Hjälpmedel som talsyntes och liknande ger stöd för både läs- och skrivprocessen.
- Läsastigheten påverkas positivt.
- Skrivförmågan och kommunikationsförmågan förbättras.
- Elevernas texter blir längre och mer strukturerade.
- Elevernas självförtroende när det gäller att skriva och läsa förbättrades, speciellt bland svagare elever.

Att skriva sig till läsning

Kännetecknande för detta arbetssätt är att eleverna skapar texter långt innan de kan alla bokstäverna eller har knäckt den alfabetiska koden. Eleverna arbetar då i par vid datorerna eller lärplattorna och turas om att skriva ned bokstavsräckor samtidigt som de berättar vad de "skriver".

Läraren uttolkar och skriver ner texten när eleverna återberättar vad de skrivit. Uttolkningen skrivs på samma sida under elevernas "spöktext". Texterna skrivs sedan ut i två exemplar som eleverna efterarbetar genom att till exempel ringa in ord, räkna bokstäver eller illustrera texten.

Genom att läsa upp, sätta upp på väggen, publicera på webben, tillverka böcker eller e-posta sina berättelser delger eleverna alltid sina texter för andra. Låtsasskriften utvecklas efterhand så att den innehåller mer och mer formella drag som mellanrum mellan ord och punkter. Så småningom varvas låtsasskriften med ljudad skrift för att slutligen helt övergå till att mer korrekt skriftspråk. För många barn är detta en lättare väg in i läsningen än genom att börja med att ljuda samman ord och texter.

När digitala skrivverktyg blir naturliga skrivverktyg i skolan anser Erica Lövgren att man gott och väl kan vänta med att öva in bokstavsformerna till årskurs två. Hon menar att handstil inte har att göra med skriv- och berättarförmåga och har tagit fram en arbetsgång för hur arbetet med bokstavsformerna kan bedrivas då eleven väl börjar med detta. I denna arbetsgång utgår hon från bokstävernas grundformer och tränar de med samma grundform samtidigt, ett arbetssätt som kan vara bra även för elever som behöver förbättra sin handstil eller lära om.

Motsolar – c a å ä u d q g o ö e

Höga bokstäver – l k t f

Raka medsolar – i r n m h b j p

Diagonala bokstäver – x v w y z

Bokstaven s

Versaler – oftast läggs inget stort urtyrme på övning av dessa

Sammanfattningsvis kan Erica Lövgrens och flera andras arbete kännetecknas av att eleverna:

- formulerar sig i skrift, redan innan de kan alla bokstäver eller har knäckt läskoden, genom låtsasskrivande (spökskrift).
- använder datorn eller lärplattan som primärt skrivverktyg i förskoleklass och årskurs ett.
- arbetar i par, dialogen är utgångspunkt för skrivandet.
- har läs- och skrivstöd av talsyntes.
- skapar sammansatta texter.
- skapar texter som har en mottagare.
- använder egna texter som utgångspunkt i undervisningen.
- separerar träning av bokstavsformer från skriv- och berättararbete.

Digitala skrivverktyg i Helsingborgsmodellen

I Helsingborgsmodellen vill vi se digitala verktyg som självklara redskap som eleverna får tillgång till från början i den tidiga läs- och skrivundervisningen. Vi eftersträvar att man från början ger läsa och skriva samma status. Elevernas skriv- och läsarbete löper parallellt. De båda förmågorna ger näring åt varandra och stödjer varandras utveckling. En del barn föredrar det ena framför det andra i sin tidiga utveckling och genom att arbeta med lästräning och läsupplevelser parallellt med skrivande kan vi hitta olika vägar för barn att utvecklas som skriftspråkare.

Organisation och genomförande

Det är viktigt att elevernas skrivande föregås av gemensamma samtal eller upplevelser som inspirerar och ger eleverna tillgång till ord och uttryck inför skrivandet. I vår modell tänker vi oss regelbundna textskapartillfällen (skrivarverkstäder) två-tre gånger i veckan, inspirerat av arbetssättet Att skriva sig till läs-

måndag	tisdag	onsdag	torsdag	fredag
Lärarens högläsning			Skrivarverkstad Digitala verktyg	Lärarens högläsning
r	a	s	t	
	Individuell läsning	Vägled läsning	Individuell läsning	Vägled läsning
l	u	n	c	h
Skrivarverkstad Digitala verktyg	Lärarens högläsning	Lärarens högläsning	Lärarens högläsning	

(Exempel på schema)

ning. Med digitala skrivverktyg blir sent utvecklad motorik inte ett hinder för skriftligt berättande, något som visat sig gynna många pojkars lust till att skriva. Tidigt stöd av talsyntes och talande tangentbord förstärker sambandet mellan ljud och bokstav och kan vara ett värdefullt stöd för många. Barnen arbetar i par och samtalar hela tiden om hur och vad de ska skriva, vilket visat sig vara utvecklande för både innehåll, struktur och stavning. Med datorns hjälp blir elevernas texter tillgängliga och läsbara för andra.

När det formella arbetet med att lära sig forma och automatisera bokstavsformerna ska påbörjas kan diskuteras. Det finns goda exempel på att, likt Erica Lövgren, vänta till årskurs två. Det finns också exempel på dem som startar efter jul i ettan eller helt enkelt låter eleverna starta efterhand som de är motiverade eller har nått tillräcklig finmotorisk färdighet. Här får man ta hänsyn till de behov som finns i gruppen. Det som har betydelse är att en bristande förmåga att forma bokstäver inte ska få utgöra ett hinder för elever att uttrycka sig i skrift.

I skivarbetet vill vi också framhålla det gemensamma textskapandet som kan bilda modell för elevernas eget skrivande.

Pedagogen och barngruppen skapar då texter tillsammans. Läraren skriver ner texten på dator efter hand som berättelsen växer fram och eleverna följer texten via till exempel smartboard eller projektor. Eleverna får på så vis en direkt koppling till hur det talade språket kodas om till skrift. I det gemensamma skrivandet ges efterhand möjlighet till samtal om ordval, uttryck, berättarstruktur och skrivregler.

Det är viktigt att skrivandet sker i meningsfulla sammanhang som alla kan känna igen sig i. I det gemensamma skrivandet får läraren möjlighet att knyta an till barnens egen värld och gemensamma upplevelser. På sikt kan detta arbete utvecklas till att ingå i ett tematiskt arbetssätt där textskapandet knyts ihop med andra ämnen. Elevernas texter och de gemensamma texterna illustreras och används för lästräning och annat språkligt arbete på varje elevs aktuella utvecklingsnivå.

Några praktiska frågor

I vårt arbete som läs- och skrivutvecklare har vi haft möjlighet att följa pedagogers arbete med att införa digitala skrivverktyg från starten i årskurs ett och vi har samlat en del frågor och erfarenheter från detta arbete nedan:

Dator eller lärplatta

I dag satsar många skolor på lärplattor för eleverna i stället för datorer. Lärplattan har fördelar i att de är lättillgängliga, håller laddningen länge, är snabba, lätta att hantera och kan vara bra för motoriskt omogna. De har än så länge nackdelar vad gäller utskrifter och sparande jämfört med datorer, något som säkert är snabbt övergående. Idealiskt är ju om eleverna kan ha tillgång till båda eftersom de kan användas till olika saker.

Med lärplattan kan du bland annat:

- skriva
- göra böcker med ljud och bild
- göra serier, bildspel och film
- rita, måla, göra kollage
- leka, spela, pussla
- lyssna
- ta bilder, filma, redigera, spela in
- surfa, maila
- gå på skattjakt (GPS)
- få storbildsvisning via projektor
- använda appar (små program) för oändligt många olika syften, och ändamål.

Antal datorer i elevgruppen

För att 20-25 elever ska kunna arbeta samtidigt är minimum 6-7 datorer eller skrivplattor så att minst hälften av skrivarparen kan skriva samtidigt. I Erica Lövgrens bok finns många goda råd om hur detta arbete kan organiseras.

Den fysiska miljön

Tänk igenom klassrummets möblering! Tänk på hur eventuella stationära datorer för skrivarparen placeras. Tänk igenom hur laptops och lärplattor kan få tillgång till eluttag, var ni laddar dem och var ni ska förvara dem. Se till att skrivare finns inom räckhåll för eleverna.

En samlingsplats med till exempel sittbänkar placerade i ett U framför smartboard eller tavla skapar en bra plats för gemensamt skrivande, redovisningar och textsamtal.

Anpassning av datorer

För att underlätta för elever och lärare kan anpassningar och förinställningar av vissa funktioner vara bra att göra i förväg i elevernas personliga inloggningar.

- Anpassa typsnitt och storlek på text i förväg, så att eleven får rätt text från början och inte fastnar i att välja mellan alla frestande typsnitt. Typsnittet som heter Skolstil är speciellt framtaget för att vara lättläst och storleken 20 punkter är en bra storlek att ha förinställd. (Klicka på teckenpilen i menyfliksområdet, ställ in typsnitt och storlek, klicka på Ange som standard.)
- Dölj inledningsvis vissa verktygsfält och menyer för att skapa en renare arbetsyta, med mindre som distraherar och lockar till "klickande" som kan skapa problem i onödan. För barn med perceptionsstörningar kan det också vara bra att rensa arbetsytan från onödig information. (Högerklicka i menyfliksraden överst på skärmen och klicka på minimera menyfliksområdet – gör om samma för att återställa.)
- Sök upp de program som kan vara aktuella för barnen att använda och placera dem lätt åtkomliga i aktivitetsfältet i listen långts ner på skärmen. På så vis kommer de åt programmen medan de arbetar i ett dokument. Vi valde att lägga ned programmen Word, Vital, Talande tangentbord och Zebran (ett webbaserat lekfullt program för bland annat tangentbords träning) på listen.
- För att läraren lätt ska komma åt elevernas arbeten och för att eleverna ska kunna ta del av varandras berättelser bör man skapa en gemensam plats där arbeten från hela klassen kan sparas ner och göras åtkomliga för alla.
- Välj, vid behov, bort automatisk korrigering av inledande versal (klicka på Arkiv/Språkkontroll/Alternativ för autokorrigering/Markera eller avmarkera).

IPad som skrivverktyg

Då iPad används som skrivverktyg rekommenderas applikationen Skolstil för de yngre eleverna. Skolstil är ett litet behändigt ordbehandlingsprogram som använder typsnittet Skolstil och har inbyggd ljudning, talsyntes och rättstavning, som kan kopplas på vid behov.

Dokument som skapas i Skolstil-appen kan mailas till en dator för att sparas eller skrivas ut om man inte har tillgång till skrivare med AirPrintfunktion.

Ta hjälp av andras erfarenheter!

Erica Lövgrens bok Med datorn som skrivverktyg är en användbar bok med massor av praktiska tips för den som ska starta upp detta arbete och på nätet finns all tänkbar information:

Facebookgrupper:

IPad i förskola och skola och Att skriva sig till läsning.

Tips på appar:

www.skolappar.nu

www.pappasappar.se

www.kunskapsplattan.se

Instruktionsfilmer på www.youtube.com:

Sök på Appar i skolan eller iPad i skolan och få en lista på många bra instruktionsfilmer att välja mellan. Sök på olika appars namn och hitta små instruktionsfilmer om hur apparna fungerar.

Dessutom finns det flera bra bloggar där lärare skriver om sitt arbete med digitala verktyg. På nätet finns massor av värdefulla tips och erfarenheter.

Sammanfattning

I takt med att kommuner satsar alltmer på digital utrustning i skolorna öppnas möjligheter för nya arbetssätt och nya vägar för elevers lärande. Datorer och lärplattor kan ge elever stöd, kompensation, inspiration, motivation och möjlighet till utveckling. De digitala verktygen utgör en resurs vi måste ta vara på och erbjuda alla våra elever, inte minst utifrån ett likvärdighetsperspektiv. En tidig introduktion av datorn som verktyg in i läsning och skrivande bidrar på sikt till en större kompetens att ta till sig olika moderna medier.

Om våra elever ska nå goda resultat måste vi erbjuda dem bra redskap för lärande. Det är ändå viktigt att framhålla att det inte får bli ett självändamål att fylla skolan med vare sig datorer, surfplattor, böcker eller andra läromedel. Det är det pedagogiska sammanhanget som har betydelse. Angelägna arbetsuppgifter i meningsfulla sammanhang och stöd och undervisning av kompetenta pedagoger i en inspirerande lärmiljö är avgörande för att eleverna ska lyckas.

Forskningsanknytning och inspiration

Läs- och skrivarbete enligt Helsingborgsmodellen anknyter till följande forskares och författaresh syn på skriftspråsutveckling och framgångsrik läs- och skrivundervisning.

Ingvar Lundberg: Svensk professor i psykologi, internationellt erkänd som forskare kring läs- och skrivutveckling och dyslexi.

Bornholmsmodellen

God läsutveckling, Läsningens psykologi och pedagogik

Mats Myrberg: Professor i specialpedagogik vid Stockholms universitet som ägnat sig åt omfattande forskning kring skriftspråkutveckling, läs- och skrivsvårigheter och dyslexi.

Konsensusprojektet

Caroline Liberg: Professor i utbildningsvetenskap vid Uppsala universitet, med inriktning läs- och skrivprocesser. Delaktig i läroplansarbetet och Nya språket lyfter.

Hur barn lär sig läsa och skriva, Nya språket lyfter

Monica Reichenberg: Professor vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik i Göteborg. Arbetat med olika forskningsprojekt kring läsförståelse.

Vad är lättläst?

Katarina Herrlin: Universitetslektor i didaktik med inriktning mot läs och skriv, vid Linnéuniversitetet i Kalmar.

God läsutveckling

Barbro Westlund: Universitetslektor i didaktik med inriktning mot läs och skriv vid Stockholms universitet. Bedrivit forskning kring undervisning i läsförståelse.

Att undervisa i läsförståelse

John Hatti: professor och chef vid University of Melbourne. Upphovsman till världens största forskningsöversikt om vad som påverkar elevers studieresultat.

Visible Learning

Carina Fast: Fil.dr. vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier vid Uppsala universitet. Engagerat sin forskning kring hur sociala och kulturella sammanhang påverkar barns läs- och skrivaktiviteter.

Att skriva och läsa i förskolan

Erica Lövgren: Lärare, handledare, kommunal språk-, läs och skrivutvecklare i Piteå. Känd för sin tolkning av Arne Trageton's teori kring att skriva sig till läsning och tidigt användande av digitala skrivverktyg.

Med datorn som skrivverktyg

Andersson Peggy: Lärare, författare och inspiratör till lekfullt arbete i den tidiga läs- och skrivundervisningen.

Spökägget

Gösta Dahlgren, Karin Gustavsson, Elisabeth Mellgren,

Lars-Erik Olsson: Forskare och lektorer vid Institutionen för pedagogik och didaktik i Göteborg.

Barn upptäcker skriftspråket

Arne Trageton: Forskare och pedagog vid högskolan Stord/Haugesund i Norge.

Att skriva sig till läsning

Om författarna

Anita Jönsson och Margaret Berglund

Vårt intresse för elevers språkutveckling och läsande bottnar i erfarenheter av flera års undervisning som lågstadielärare, specialpedagog och speciallärare med särskilt fokus på tal-, läs- och skrivutveckling.

Efter en tids arbete som läs- och skrivutvecklare i Helsingborgs kommun föddes idén att, i anknytning till ett fortbildningsprogram för pedagogerna, utveckla och dokumentera en god undervisningsmodell för den tidiga läs- och skrivundervisningen. Genom att beskriva ett väl fungerande, strukturerat arbetssätt som har sin grund i aktuell forskning, hoppas vi kunna skapa samsyn och inspirera lärare till att reflektera över och utveckla sin egen undervisning.

Vi är övertygade om att Helsingborgsmodellens olika hörnstenar skapar en god grund för det fortsatta läs- och skrivarbetet. Om våra elever framöver ska utvecklas till goda läsare är det dock viktigt att alla lärare fortsätter att undervisa, utmana och vägleda eleverna mot högre nivåer av läsförståelse genom hela skoltiden.

Stort tack till de pedagoger som på olika sätt bidragit till innehållet i denna skrift och till vår chef, Gertrud Ek, som gav oss förtroende och möjlighet att genomföra detta arbete.

